

Etiska aspekter på psykologiska och psykosociala insatser behandling vid sexuellt våld till personer med intellektuell funktionsnedsättning

Etik – stöd i utmaningar och dilemman

- Etiken ger stöd i hantering av utmaningar och dilemman som kan uppstå i forskning och vård såsom förebyggande, utredande och behandlande insatser.
- Etiska aspekter är viktiga att beakta oavsett det vetenskapliga underlagets styrka – men inte minst när kunskapsläget är skralt, dvs. när det vetenskapliga stödet är otillräckligt.

Etiska aspekter: exemplet psykologiska och psykosociala insatser vid sexuellt våld

SBU har i tre rapporter sammanställt forskning om psykologiska och psykosociala insatsers effekter eller upplevelser efter sexuellt våld för:

- Barn 7 år eller yngre (små barn)
- Vuxna med komplex PTSD (CPTSD, komplext posttraumatiskt stressyndrom)
- Personer med intellektuell funktionsnedsättning, IF

Sexuellt våld enligt WHO

Varje genomförd sexuell handling, försök till sexuell handling, oönskade sexuella kommentarer eller närmanden, försök till handel eller annan styrning av en persons sexualitet, genom tvång av någon annan, oavsett relationen till offret och oavsett omständigheter, innefattande, men inte avgränsat till, hemmet eller arbetsplatsen.

Sexuellt våld – allvarligt övergrepp

- Att utsätta en person, oavsett ålder, för sexuellt våld utgör ett allvarligt övergrepp – innebär kränkning av integritet, självbestämmande och värdighet.
- Kan även ha negativ påverkan på framtida hälsa och livskvalitet, möjligheter att leva ett tryggt, rikt och självständigt liv.

Etiska huvudbudskap

- Det finns risker med att inte göra något, inte erbjuda vård.
- Det enskilda fallet – personens situation och behov – är avgörande för beslut.

Utsatthet

- Personer med IF löper hög risk att utsättas för sexuellt våld – därför stort behov av vård och stöd.
- Gruppen är heterogen med personer i alla åldrar, från lindrig till mycket omfattande funktionsnedsättning.
- Anpassning av resonemang måste göras till enskildas behov och förutsättningar.

Risker med att inte behandla

- Det saknas vetenskapligt stöd för psykologiska och psykosociala insatser vid sexuellt våld för personer med IF.
- Det finns dock stora risker med att underlåta omhändertagande och att ge adekvata insatser.

Autonomi – individens förmåga att fatta beslut om sitt liv (1)

Personer med IF:

- har både etisk och juridisk rätt att bli lyssnade på samt få individuellt anpassad information
- befinner sig ofta i starka beroenderelationer vilket begränsar deras frihet kan ha svårt att identifiera och rapportera övergrepp på grund av rädsla för omgivningens reaktioner eller brist på kunskap.

Utveckling av samtyckesprocesser till vård och forskning pågår.

Autonomi – individens förmåga att fatta beslut om sitt liv (2)

- Avvägningen mellan personers autonomi och rätt till ett rikt liv som inkluderar intima relationer och sexualitet, och personers rätt till kroppslig integritet och skydd – en etisk konflikt.
- En utmaning för vårdpersonal och svenska barnmorskor kan vara att balansera främjandet av rätten till autonomi och rätten till skydd.
- Viktigt att personer med IF har kunskap om sexualitet, samtycke och relationer.

Hinder för vård och insatser

- Anhöriga, personal eller andra som i sin yrkesroll är förövare kan utgöra hinder för gruppens tillgång till behandling.
- Om förälder/föräldrar, syskon eller vårdnadshavare är förövare kan det vara svårt, tom. omöjligt att få samtycke för vård och behandling. Kan också gälla hedersrelaterade kontexter.
- Även vårdnadshavare som inte är förövare tackar ibland nej till behandling pga. upplevd stigmatisering som övergrepp skapar.

Risk för att insatser skadar integritet, att ha en privat sfär

- Kan finnas risk att integritet skadas, men insatser kan fortfarande vara viktiga.
- Kan vara viktigare för hälsa och framtida livskvalitet att samtala om övergrepp och göra en undersökning trots viss integritetskränkning.
- Adekvat bemötande anpassat efter den enskildes funktionsnivå och förmåga är avgörande för att minimera riskerna för integritetskränkning.

Rättvise- och jämlikhetsaspekter (1)

- Tillgänglighet till och delaktighet i vård är här de primära aspekterna av rättvisa och jämlikhet för denna grupp.
- Utbredd ojämlikhet både i tillgång till hälso- och sjukvård och sjukdomsburda. Personer med IF har oproportionerligt hög risk för förtida död och död av behandlingsbara orsaker.

Rättvise- och jämlikhetsaspekter 2)

Hinder för att personer med IF kan rapportera och söka vård för övergrepp:

- stigma kring sexuella övergrepp.
- rädsla eller oro för klander från anhöriga som eventuellt är förövare,
- klander från hälso- och sjukvårdspersonal
- rädsla för att privat information sprids
- svårigheter för vårdpersonal att identifiera otillräcklig utbildning och träning för att ge rätt insatser till personer IF.

Professionsetiska aspekter

- Insatser med bristfällig kvalitet eller helt oprövade metoder kan vara skadliga och bör ofta undvikas – samtidigt kan vårdbehovet vara både akut och stort.
- Så kallad defensiv vård kan innebära att vårdpersonal undviker att ge vård av begriplig oro för att skada.
- Risk finns att åldersmetaforen ”mental ålder” infantiliserar vuxna personer med IF vad gäller deras sexualitet och att den som sådan problematiseras. Kan även bli svårare att ge ansvar till personer som tillskrivs ”låg mental ålder”.

Forskningsetiska aspekter

Initiativ för informerat samtycke och deltagande i forskning:

- anpassad kommunikation
- involvering och stöd av anhöriga
- förtroende för forskarna och att deltagarna uppfattar forskningen som viktig
- frivillighet i relation till vårdpersonal.

Bild 16 Referenser och lästips

Länkar till de tre rapporterna:

- Psykologiska och psykosociala behandlingsinsatser för barn 7 år eller yngre som utsatts för sexuellt våld, www.sbu.se/380
- Vård för personer som utsatts för sexuellt våld psykologisk behandling av komplex PTSD, www.sbu.se/381
- Psykologiska och psykosociala behandlingsinsatser för personer med intellektuell funktionsnedsättning som utsatts för sexuellt våld, www.sbu.se/382

Etik. En introduktion. Statens medicinsk-etiska råd
[https://smer.se/wp-content/uploads/2018/06/Etik.-En-introduktion WEB.pdf](https://smer.se/wp-content/uploads/2018/06/Etik.-En-introduktion_WEB.pdf)

SBU. Valet av insats är ibland ett etiskt vägval. Vetenskap och praxis, November 2021, www.sbu.se/vop2021_19

Tack!

Webbplats: [sbu.se](https://www.sbu.se)